

Наконечна Т. В.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

СИТУАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СКАУТСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена вивченню ситуацій комунікативної взаємодії в англomовному дискурсі скаутингу. В дослідженні розглядається проблема комунікативних моделей у скаутингу, типів організації міжособистісних стосунків та їх виховного впливу на особистість.

Ключові слова: дискурс, комунікативна взаємодія, комунікативна модель, мовна особистість.

Статья посвящена изучению ситуаций коммуникативного взаимодействия в англоязычном дискурсе скаутинга. В работе внимание обращается на проблему коммуникативных моделей в речи скаутинга, типов организации межличностных отношений, а также их воспитательного влияния на личность.

Ключевые слова: дискурс, коммуникативное взаимодействие, коммуникативная модель, языковая личность.

The article tackles the problem of communicative collaboration in English discourse of scouting. The special attention is paid to communicative models in communication, as well as the types of interpersonal relations and their pedagogical influence upon the young scouts personality.

Key words: discourse, communicative collaboration, communicative model, language personality.

Розвідки із вивчення дискурсу – в різноманітних його реалізаціях, є перспективним і потрібним напрямком у сучасній мовознавчій науці. Ці дослідження допомагають зрозуміти принципи використання мовних механізмів, засобів комунікації та їх роль у спілкуванні.

Скаутський дискурс є особливий тим, що поєднує в собі ознаки кількох комунікативних формул. Оскільки скаутська організація є громадським формуванням, то в дискурсі скаутингу присутні складові дискурсу громадських організацій. Проте, не можна сказати, що вони повністю ідентичні комунікативним моделям в інших громадських утвореннях. Можна сказати, що такого типу ознаки є фоновими, оскільки скаутинг є громадським напрямком, що займається вихованням підростаючого покоління, а, отже, має за основу складові за аналогією педагогічного дискурсу. Крім цього, власне міжособистісні стосунки між комунікантами в скаутському дискурсі можуть формуватись за аналогією “друг-друг”, “батько-син”, “вчитель-учень”, в залежності від цього, певні комунікативні ситуації можуть містити складові сімейного, побутового та парентального дискурсів. Проблема диференціації стилів взаємодії в дискурсі скаутингу є сьогодні мало вивченою, але важливою з огляду на те, що в розвинутому суспільстві, зокрема англomовному, скаутинг є важливим елементом його структури. Тож, ми передбачаємо, ця проблема найближчим часом стане центральною в багатьох наукових розвідках.

Наведені вище аргументи зумовлюють актуальність вибраної тематики дослідження і ще раз засвідчують важливість роботи в даному напрямку. Саме тому стаття присвячена аналізу комунікативних ситуацій в англomовному скаутському дискурсі. Оскільки ця тема ще не була розглянута в мовознавчих працях і напрацювання в цьому напрямку є досить скупими, або, в певних аспектах, взагалі відсутні, стаття має на меті в загальному окреслити наявні комунікативні моделі в скаутському дискурсі.

Говорячи про моделі поведінки скаутів, можна зазначити, що одним із сценаріїв є поведінка типу “батько-дитина”. А.О. Реан, враховуючи чотири параметри поведінки батьків відносно дитини (контроль, вимога зрілості, спілкування, доброзичливість), у результаті експериментальних досліджень виділив такі моделі батьківської поведінки: модель авторитетного батьківського контролю, поблажлива та владна моделі [8]. Деякі з цих моделей поведінки ми зустрічаємо і в спілкуванні комунікантів у дискурсі скаутингу.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень у сфері виховання свідчить про наявність авторитарної та особистісної форми спілкування. При розгортанні міжособистісної взаємодії вихователі, як і батьки, застосовують протилежні стилі спілкування: авторитарно-монологічний та особистісно-діалогічний. Перший базується на установці суб’єкт-об’єктної (авторитарної) взаємодії і передбачає застосування жорстких форм наказів та попереджень, зауважень та покарань. Прийняття, визнання й розуміння дитини замінюється стереотипами та проєкціями дорослого, регулятивна функція спілкування значно домінує над функцією взаємозбагачення. Другий тип базується на установці, що суб’єкти взаємодії завжди паритетні між собою. Батьки з особистісно-діалогічним стилем спілкування приймають дитину як рівноправного партнера, надаючи перевагу позитивній оцінці. Особистісно-діалогічне спілкування розглядається як єдність гуманістичної позиції дорослого щодо дитини, тобто її прийняття, визнання й розуміння реального діалогу, в якому насамперед реалізується функція взаємозбагачення суб’єктів цінностями, інформацією й почуттями, через які здійснюється регулятивна функція спілкування [2]. Саме другому типу “парентального” спілкування надається перевага в скаутському дискурсі.

На думку Л.В. Солощук, розрізняють два основні типи організації стосунків між батьками й дітьми в родині, ініціаторами яких через вікову та соціальну перевагу є батьки: 1) батьки і діти – рівноправні партнери; 2) батьки – керівники і діти – підлегли [11, с. 213]. Частково, таку організацію спілкування можна зустріти і під час взаємодії “вихованець-вихователь”.

Ураховуючи загальні положення запропонованих підходів до типологізації міжособистісних взаємодій батьків і дітей, основними ситуаціями комунікативної взаємодії батьків та дітей в англomовному парентальному дискурсі вважаємо ситуацію “партнерське парентальне спілкування” та ситуацію “домінантне парентальне спілкування”. Якщо проводити паралелі між ситуаціями в скаутингу, то можна це визначити так: “партнер-

ське спілкування”, “домінантне спілкування”, “спілкування з авторитетом”. Останнє передбачає той факт, що вихователь для вихованця є авторитетом і процес впливу на дитину відбувається природно, без тиску на саму дитину, а, швидше, за її ж особистим бажанням.

Побудова конструктивної та ефективної міжособистісної взаємодії передбачає свідому орієнтацію партнерів по комунікації на співробітництво, при цьому формування їх стратегічних комунікативних пріоритетів стає неможливим без врахування базових конвенцій спілкування: принципів кооперації П. Грайса [3] та ввічливості П. Браун, С. Левінсона [13] і Дж. Ліча [14]. Принцип кооперації припускає наявність у кожного комуніканта двох тісно пов'язаних установок: прагнення досягнути обопільного успіху в комунікації та прагнення досягнути свого особистого, егоїстичного успіху. Постійна взаємодія цих двох різнопланових тенденцій формує для кожного співрозмовника мету мовленнєвої взаємодії [3]. Взаємне орієнтування та узгодження дій комунікантів відбувається у разі дотримання принципу ввічливості. Принцип увічливості, що представлений сукупністю постулатів: такту, великодушності, схвалення, скромності, згоди та симпатії [14], виконуючи регуляторну функцію, відображає актуальні комунікативні стосунки адресанта та адресата.

Отже, партнерська взаємодія заснована на узгодженні інтересів та намірів комунікантів, кожен з яких має оволодіти механізмами взаєморозуміння: точністю та ясністю при експлікації комунікативних потреб та готовністю до емоційної відкритості й щирості.

Вельми важливим моментом під час спілкування є взаємний емоційний контакт, сповнений вражень і задоволення. Виховання – це, перш за все, кропітка і тяжка, у повному розумінні слова, робота, з налагодження міцного і постійного контакту з дитиною. Основою такого невимушеного контакту завжди постає щира зацікавленість усіма справами дитини, вміння будувати діалог, який ґрунтується на принципах партнерства, рівноправ'я, взаємоповаги, визнання, розуміння та знання своїх вихованців.

“Партнерський тип взаємодії базується на установці, що суб'єкти спілкування завжди паритетні між собою. При цьому вихователі приймають дитину такою, якою вона є, оцінюючи її як рівноправного партнера, співучасника; надають перевагу позитивній оцінці її вчинків, заохочують, підтримують її у прагненні досягти успіху; у процесі спілкування переважають дружні та теплі стосунки. За таких умов створюється середовище, що сприяє розвитку здібностей дитини, самореалізації її особистісного потенціалу, забезпечує їй психологічний комфорт, створює у неї відчуття захищеності і водночас відкритості світу. За умов такого спілкування ціннісно-сисловою позицією вихователів є особистість дитини” [2, с. 2].

Комунікативне домінування визначається як здатність комунікативного лідера контролювати мовленнєву та немовленнєву поведінку партнера у комунікації в процесі інтеракції [5, с. 74]. Домінування передбачає демонстрацію ініціативи, впевненості та наполегливості. Основою намірів домінантної дискурсивної особистості стає бажання впливати на співбесідника, переконати його в своїй правоті [10, с. 87]. Домінуючий партнер – це той, хто здатен змінити тему та відслідковувати черговість ролей. Він контролює, хто говорить, скільки і про що [4, с. 207]. Комунікативна мета домінуючого адресанта асимілює комунікативну мету адресата та повністю поглинає її [6]. Домінантність як соціолінгвістична категорія, ядром якої є мовні засоби вербалізації концепту влади, а периферійна зона включає дискурсивне втілення асиметричних комунікативних відношень [12], актуалізує право домінуючого мовця на заниження статусу адресата та завищення свого особистого статусу. Тобто специфіка домінантної взаємодії залежить від умов спілкування, комунікативних інтенцій актантів, їхніх соціальних статусів та ролей.

Статусна, рольова та вікова нерівноправність комунікантів англомовного скаутського дискурсу зумовлює асиметричний характер їхніх взаємин у процесі розгортання міжособистісної комунікативної взаємодії і знаходить свій прояв через комунікативне домінування. Отже, комунікативне домінування вихователів є соціально-зумовленим, оскільки комунікативний вплив є проявом соціальної влади [15; 16]. Хоча цей вплив і не є настільки вираженим, як, скажімо в парентальному чи педагогічному дискурсі, оскільки, вихователь в скаутингу є більше другом своєму вихованцю, але, з огляду на соціально-вікові відмінності між вихователем та вихованцем така складова присутня.

У комунікативній поведінці вихователів експлікація домінування відбувається за рахунок акцентування статусної переваги, що зумовлена соціальними та віковими параметрами. Для цього застосовуються номінації типу: *I'm a scout leader. I'm responsible for you* – вербалізація соціальної ролі; *I'm older and I have more experience than you have* – вікова нерівність. Також увага акцентується на виховній функції: *“Start at the beginning and tell me everything,” Mr. Hatfield ordered. “Who went out to the church Saturday?”*. Залучаються іменники, що семантизують поняття “робота”, а також дієслівні конструкції зі значенням піклування. Крім того, виявом домінації є експліцитне позиціонування вихователів як носіїв уявлень про норми та правила поведінки: *You are scouts, and you should not use that type of language*; про ціннісні орієнтації: *You have to keep in mind the promise that you once made*; про стиль життя: *All the time you should remember that you are scouts, and you have to behave appropriately*; *““A Cub always does his part,” he emphasized. “Above all, honor is his most sacred possession.””*.

Отже, в подібних ситуаціях, назовемо їх умовно ситуаціями домінування, вихователі (скаут-лідери) посиляються на свій власний досвід і дитячу повагу до нього, а також беруть собі в допомогу авторитет організації, як абстрактного цілого, яке має свої канони і норми поведінки. Цим самим скаутський дискурс і моделі спілкування в ньому відрізняються від моделей спілкування в парентальному чи педагогічному дискурсах. Правила і канони поведінки, які сповідує організація скаутів, це щось, що діти (вихованці) приймають добровільно, з чим погоджуються по замовчанню і таким чином, приймають, як належне, в той час, як правила в сім'ї чи в школі є нав'язаними ззовні. Таким чином, можемо стверджувати, що лінгвістичні моделі спілкування та виховного впливу у скаутському дискурсі є більш ефективними та невимушеними.

Загалом, ситуації комунікативної взаємодії скаутському дискурсі є цікавими з наукової точки зору і потребують детальнішого та конкретнішого аналізу.

Література:

1. Барташева А. И. Взаимодействие невербальных и вербальных компонентов ситуации коммуникативного доминирования в англоязычном дискурсе : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Барташева Анна Игоревна. – Харьков, 2004. – 199 с.
2. Горецька О. В. Оптимізація спілкування батьків з дітьми дошкільного віку [Електронний ресурс] / О. В. Горецька. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znp_b_dpu/Ped/2010_3/Gorec.pdf.
3. Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 217-237.
4. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / Оксана Сергеевна Иссерс. – М. : Ком-Книга, 2008. – 288 с.
5. Коваленко А. И. Вербальные и невербальные средства реализации статусно обусловленных отношений коммуникативного доминирования / А. И. Коваленко // Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. – 2003. – № 586. – С. 74-77.
6. Копылова Н. В. Стратегия власти и подчинения в английском разговорном дискурсе : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Наталья Владимировна Копылова. – Иркутск, 2008. – 203 с.
7. Проничев В. П. Синтаксис обращения / Виктор Павлович Проничев. – Л., 1971. – 88 с.
8. Реан А. А. Психология изучения личности : [учеб. пособие] / Артур Александрович Реан. – Спб. : Михайлов, 1999. – 288 с.
9. Романенко И.М. Прагматическое значение предложений, содержащих отрицание : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Романенко Ирина Михайловна. – Москва, 1998. – 147 с.
10. Седов К. Ф. Дискурс и личность : эволюция коммуникативной компетенции / Константин Федорович Седов. – М. : Лабиринт, 2004. – 320 с.
11. Солошук Л. В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі : [монографія] / Людмила Василівна Солошук. – Харків : Константа, 2006. – 300 с.
12. Ущина В. А. Соціолінгвістична категорія домінантності та її реалізація в англomовному політичному дискурсі : дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Ущина Валентина Антонівна. – К., 2003. – 210 с.
13. Brown P. Politeness : Some Universals in Language Usage / Penelope Brown, Stephen. Levinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 352 p.
14. Leech G. Principles of Pragmatics. / Geoffrey. Leech. – London, 1983. – 250 p.
15. Mooney A. Language, Society and Power: An Introduction / A. Mooney, L. Thomas, S. Wareiq. – Routledge, 2010. – 288 p.
16. Ochs E. The "Father Knows Best" Dynamic in Dinnertime Narratives / E. Ochs, C. Taylor // Gender Articulated : Language and the Socially Constructed Self. – London : Routledge, 1995. – P. 97-120.